

A Critique on Demographic Report

“Stanford Iran 2040 Project: Iran’s Population Dynamics and Demographic Window of Opportunity”¹

Mohammad Javad Mahmoudi*

* Associate Professor of Economics, Faculty member, Ministry of Science, Research and Technology, Tehran, Iran; Head of the National Institute for Population Research (NIPR), Tehran, Iran. ✉ mah94@chmail.ir

Abstract

The present article is the result and output of the analyzes and a series of investigations that have been conducted to review the demographic report of "Stanford Iran 2040 Project". The Stanford project, which is called Iran 2040 due to its forward-looking nature, is an academic initiative that serves as a hub for researchers all around the world—particularly scholars of the Iranian diaspora—to conduct research on economic and technical matters related to the long-term development of Iran and to evaluate their possible implications in a global context. The project encourages quantitative and forward-looking research on a broad array of areas relating to Iran's economic development. It seeks to envision the future of the country under plausible scenarios. The sectors that will be covered within the first phase of the project include the economy, energy, water, environment, food and agriculture, and transportation. The project has been co-sponsored by the Hamid and Christina Moghadam Program in Iranian Studies and the Freeman Spogli Institute for International Studies at Stanford. The analyses presented in this study are primarily based on the results of Iran's 2016 and previous censuses and data from Iran's National Organization for Civil Registration, Iran's Ministry of Higher Education, the Population Division of the United Nations Department of Economic and Social Affairs, and the World Bank. The population section of the report is organized in seven sections including: 1. Population growth and its determinants 2. Fertility and national policies 3. Age structure 4. Geographical distribution 5. Employment 6. Education and 7. Harnessing demographic dividends, which is trying to move towards a correct understanding of the dynamics of Iran's population and the understanding of Iran's long-term development potential, which is of great importance. Also, it has discussed the past trends and future projections of Iran's population dynamics, evaluated the contribution of its major determinants (fertility, mortality, and migration) and discussed Iran's rapidly changing age composition. The report then place Iran's record fertility decline in an international context through a comparative analysis. The report somehow insinuates that Iran should focus on the demographic window and job creation and not on the fertility rate, and declares the decision to implement a pronatalist policy (population increase policies) premature.

Keywords: Demographic Window, Stanford University, Population Dynamics, Fertility, pronatalist policy prematurity.

Citation: Mahmoudi, M.J. (2024). A Critique on Demographic Report “Stanford Iran 2040 Project: Iran’s Population Dynamics and Demographic Window of Opportunity”. *Iranian Population Studies Journal*, 8(1), 349-370.

 <https://doi.org/10.22034/jips.2024.201414>

 https://jips.nipr.ac.ir/article_201414.html?lang=en

E-ISSN: 2717-3208 / © National Institute for Population Research, Iran. This is an open access article under the CC BY 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

1. Farzaneh Roudi, Former Director of MENA Program at the Population Reference Bureau, Pooya Azadi* Stanford Iran 2040 Project, Stanford University & Mohsen Mesgaran, Iran’s Population Dynamics and Demographic Window of Opportunity, Working Paper 4, Stanford Iran 2040 Project, Stanford University, October 2017

Introduction

The present article is the result and output of the analyses and a series of investigations that have been conducted to review critically the demographic report of “Stanford Iran 2040 Project”. The Stanford project, which is called Iran 2040 due to its forward-looking nature, is an academic initiative that serves as a hub for researchers all around the world—particularly scholars of the Iranian diaspora—to conduct research on economic and technical matters related to the long-term development of Iran and to evaluate their possible implications in a global context. The project encourages quantitative and forward-looking research on a broad array of areas relating to Iran's economic development. It seeks to envision the future of the country under plausible scenarios. The sectors that will be covered within the first phase of the project include the economy, energy, water, environment, food and agriculture, and transportation. The project has been co-sponsored by the Hamid and Christina Moghadam 1 Program in Iranian Studies and the Freeman Spogli² Institute for International Studies at Stanford.

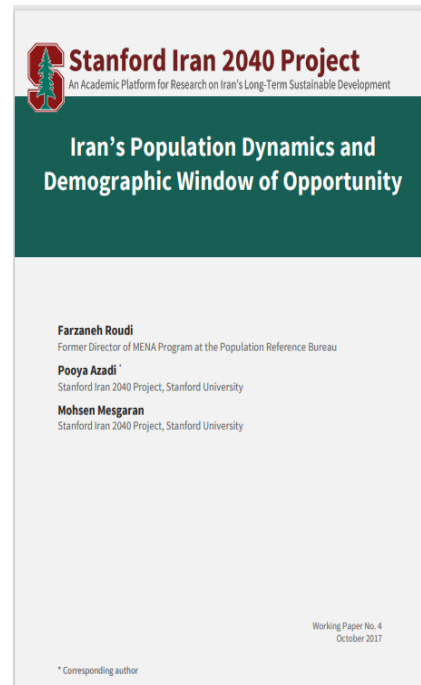
Discussion

The analyses presented in this study are primarily based on the results of Iran's 2016 and previous censuses and data from Iran's National Organization for Civil Registration, Iran's Ministry of Higher Education, the Population Division of the United Nations Department of Economic and Social Affairs, and the World Bank. The population section of the report is organized in seven sections including: 1. Population growth and its determinants 2. Fertility and national policies 3. Age structure 4. Geographical distribution 5. Employment 6. Education and 7. Harnessing demographic dividends, which is trying to move towards a correct understanding of the dynamics of Iran's population and the understanding of Iran's long-term development potential, which is of great importance. Also, it has discussed the past trends and future projections of Iran's population dynamics, evaluated the contribution of its major determinants (fertility, mortality, and migration) and discussed Iran's rapidly changing age composition. The report then place Iran's record fertility decline in an international context through a

-
1. Hamid and Christina Moghadam Program
  2. Freeman Spogli Institute for International Studies at Stanford.

comparative analysis. Iran’s fertility decline stands out not only for its fast pace but also for occurring in the absence of a coercive government policy (e.g., China’s one-child policy) or the legalization of abortion (e.g., Turkey). Iran’s current TFR is estimated at 2.0–2.1 births per woman, which is close to the replacement level (i.e., 2.1 births per woman) but higher than the average TFR for the more developed countries. The country’s fertility decline has had a significant impact on its age composition. The ratio of children (younger than 15) and elderly (65 and older) to the working age population (ages 15 to 65), known as the age dependency ratio, decreased from 0.95 in 1990 to 0.45 in 2005. With fewer dependents to support, Iran is currently in the midst of a demographic window of opportunity which will last about four decades before its working-age population starts to diminish in the mid-2040s. The opportunity must be seized now before the share of the working-age population shrinks and the population grows older.

Conclusion

One of the main criticisms of the report is that the basis of all the analyzes and projections made in connection with the past trends and future predictions of the population dynamics of Iran along with the contribution of its main determining factors (fertility, mortality and migration) are primarily based on the results of Iran’s 2016 census and especially the acceptance of stabilization of fertility at the replacement level of 2.1 children per woman.

The report somehow insinuates that Iran should focus on the demographic window and job creation and not on the fertility rate, and declares the decision to implement a pronatalist policy (population increase policies) premature.

References

- Abbasi-Shavazi M.J. et al (2017). Population Situation Analysis of I.R. Iran. National Population Studies & Comprehensive Management Institute, Iran. [In Persian]
- Abbasi-Shavazi, M.J., McDonald, P., & Hosseini-Chavoshi, M. (2009). The fertility transition in Iran: Revolution and reproduction. Dordrecht: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-90-481-3198-3>
- Erfani, A. (2014). Low fertility intention in Tehran, Iran: The role of attitudes, norms and perceived behavioral control. Paper presented to the 2014 Annual Meeting of the Population Association of America, Boston, MA, May 1–3. <https://paa2014.populationassociation.org/>
- Hosseini-Chavoshi, M., Abbasi-Shavazi, M.J., & McDonald, P. (2016). Fertility, Marriage, and Family Planning in Iran: Implications for Future Policy. *Population Horizon*, 13(1), 1-10. <https://sciendo.com/article/10.1515/pophzn-2016-0005>
- Mahmoudi, M.J., Ishaghi, M., & Shojaei, J. (2016). Population indicators and the latest state of population policies. Tehran: Supreme Council of the Cultural Revolution, Iran. [In Persian]
- McDonald, P., Hosseini-Chavoshi, M., Abbasi-Shavazi, M.J. & Rashidian, A. (2015). An Assessment of Recent Iranian Fertility Trends Using Parity Progression Ratios. *Demographic Research*, 32, 1581–1602. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2015.32.58>
- Pool, I. (2007). Demographic Dividends: Determinants of Development or Merely Windows of Opportunity? *Oxford Institute of Aging*, 7, 28–35. https://www.ageing.ox.ac.uk/files/ageing_horizons_7_pool_fd.pdf
- Lee, R., & Mason, A. (2006). What Is the Demographic Dividend? Finance and Development, International Monetary Fund (IMF), 43(3). <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2006/09/basics.htm>
- Roudi, F., Azadi, P. & Mesgaran, M. (2017). Iran's Population Dynamics and Demographic Window of Opportunity. Working Paper 4, Stanford Iran 2040 Project, Stanford University, October 2017. <https://iranian-studies.stanford.edu/iran-2040-project/publications/irans-population-dynamics-and-demographic-window-opportunity>
- Statistical Center of Iran (2017). <https://amar.org.ir/>

نقدی بر گزارش جمعیتی

«ایران ۲۰۴۰ دانشگاه استنفورد: پویایی جمعیت ایران و فرصت پنجره جمعیتی»^۱

محمدجواد محمودی * ID

* دانشیار اقتصاد، عضو هیئت علمی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، تهران، ایران؛ رییس مؤسسه تحقیقات جمعیت کشور، تهران، ایران.

✉ mah94@chmail.ir

چکیده

مقاله حاضر، نتیجه و خروجی تحلیل‌ها و سلسله بررسی‌هایی است که به‌منظور نقد و بررسی بخش جمعیت «پروژه ایران ۲۰۴۰ دانشگاه استنفورد» انجام شده است. پروژه استنفورد که به‌دلیل آینده‌نگر بودن، ایران ۲۰۴۰ نامیده شده است، یک ابتکار دانشگاهی است که به‌عنوان مرکز یا قطبی برای محققان در سرتاسر جهان، به‌ویژه محققان ایرانی خارج از کشور، برای انجام تحقیقات در زمینه مسائل اقتصادی و فنی مرتبط با توسعه بلندمدت ایران و ارزیابی پیامدهای احتمالی آنها در زمینه جهانی عمل می‌کند و ادعا دارد تنها هدف آن ارتقای همکاری‌های علمی در زمینه‌های اقتصادی و فنی مرتبط با پایداری توسعه بلندمدت ایران از طریق استفاده از ظرفیت‌های علمی پژوهشگران برجسته ایرانی خارج از کشور است. گزارش پویایی جمعیت ایران و فرصت پنجره جمعیتی در ارتباط با «ایران ۲۰۴۰ دانشگاه استنفورد» به‌لحاظ اینکه درک صحیح از پویایی جمعیت ایران برای درک پتانسیل توسعه بلندمدت ایران از اهمیت بالایی برخوردار است، به بررسی و ارزیابی روندهای گذشته و پیش‌بینی‌های آینده پویایی جمعیت ایران به‌همراه سهم عوامل اصلی تعیین‌کننده آن (باروری، مرگ‌ومیر و مهاجرت) بر مبنای سرشماری سال ۱۳۹۵ می‌پردازد. یکی از نقدهای اصلی به گزارش این است که مبنای تمام تجزیه و تحلیل‌ها و آینده‌نگری‌های انجام‌شده در ارتباط با روندهای گذشته و پیش‌بینی‌های آینده پویایی جمعیت ایران، به‌همراه سهم عوامل اصلی تعیین‌کننده آن (باروری، مرگ‌ومیر و مهاجرت) سرشماری سال ۱۳۹۵ و به‌ویژه پذیرش تثبیت باروری در سطح جایگزینی ۲/۱ فرزند برای هر زن است. گزارش به‌نوعی این‌گونه القا می‌کند که ما باید به فرصت پنجره جمعیتی و ایجاد اشتغال بپردازیم و کاری به نرخ باروری نداشته باشیم و تصمیم برای اجرای یک سیاست پروناتالیستی (سیاست‌های افزایش جمعیت) را زودرس اعلام می‌کند.

کلیدواژه‌ها: پنجره جمعیتی، دانشگاه استنفورد، پویایی جمعیت، باروری، سیاست پروناتالیستی زودرس.

شیوه ارجاع‌دهی به این مقاله: محمودی، محمدجواد (۱۴۰۳). نقدی بر گزارش جمعیتی «ایران ۲۰۴۰ دانشگاه استنفورد: پویایی جمعیت ایران و فرصت پنجره جمعیتی». *دوفصلنامه مطالعات جمعیتی*، ۸ (۱)، ۳۷۰-۳۴۹.

 <https://doi.org/10.22034/jips.2024.201414>

 https://jips.nipr.ac.ir/article_201414.html?lang=fa

E-ISSN: 2717-3208 / © National Institute for Population Research, Iran. This is an open access article under the CC BY 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

1. Farzaneh Roudi, Former Director of MENA Program at the Population Reference Bureau, Pooya Azadi * Stanford Iran 2040 Project, Stanford University & Mohsen Mesgaran, Iran's Population Dynamics and Demographic Window of Opportunity, Working Paper 4, Stanford Iran 2040 Project, Stanford University, October 2017

مقدمه

پروژه «ایران ۲۰۴۰ دانشگاه استنفورد» تحقیقات کمی و آینده‌نگر را بر روی طیف وسیعی از زمینه‌های مرتبط با توسعه اقتصادی ایران برای اهداف خاصی تشویق می‌کند و به دنبال این است که آینده کشور ایران را تحت سناریوهای قابل قبول تصور کند.

حمایت مالی و معنوی این پروژه به صورت مشترک توسط «برنامه مطالعات ایران» و «مرکز دموکراسی، توسعه و حاکمیت قانون» در دانشگاه استنفورد انجام می‌گیرد. این پروژه توسط برنامه حمید و کریستینا مقدم^۱ در مطالعات ایران و مؤسسه مطالعات بین‌المللی فریمن اسپوگلی^۲ در استنفورد راه‌اندازی و حمایت شده است.^۳

بخش جمعیتی «پروژه ایران ۲۰۴۰ دانشگاه استنفورد» با موضوع «پویایی جمعیت ایران و فرصت پنجره جمعیتی» به لحاظ اینکه درک صحیح از پویایی جمعیت ایران برای درک پتانسیل توسعه بلندمدت ایران از اهمیت بالایی برخوردار است، به بررسی روندهای گذشته و پیش‌بینی‌های آینده پویایی جمعیت ایران به همراه سهم عوامل اصلی تعیین‌کننده آن (باروری، مرگ‌ومیر و مهاجرت) بر مبنای سرشماری سال ۱۳۹۵ می‌پردازد.^۴ سپس تغییرات در رفتار باروری زنان و توزیع سنی جمعیت

1. Hamid and Christina Moghadam Program

2. Freeman Spogli Institute for International Studies at Stanford.

۳. پروژه‌ها و طرح‌های علمی و تحقیقاتی که توسط نهادها و مراکز علمی و تحقیقاتی خارجی که با اهداف خاصی، درباره مسائل گوناگون ایران، طراحی و هدایت می‌شوند، لزوم توجه مجامع علمی و تحقیقاتی کشور و همچنین توجه دادن نهادهای سیاست‌گذار و حاکمیتی نسبت به اینگونه تحقیقات را بسیار ضروری می‌سازد.

۴. در بند مرتبط با سلب مسئولیت (Disclaimer) گزارش پروژه استنفورد ایران ۲۰۴۰ آمده است که: این پروژه یک ابتکار دانشگاهی است که تنها هدف آن، ارتقای همکاری‌های علمی در زمینه‌های اقتصادی و فنی مرتبط با پایداری توسعه بلندمدت ایران است. همچنین در ادامه آورده است: "این پروژه از هیچ دیدگاه یا دستور کار سیاسی دفاع یا پیروی نمی‌کند. مشارکت‌کنندگان صرفاً براساس مهارت‌های پژوهشی خود انتخاب می‌شوند. مرکز از دیدگاه‌های سیاسی مشارکت‌کنندگان و افراد وابسته آگاه نیست و مسئولیتی در قبال آن ندارد. به همین ترتیب، مشارکت‌کنندگان و وابستگان مسئولیتی در قبال دیدگاه‌های سیاسی سایر مشارکت‌کنندگان یا وابسته‌ها ندارند."

Stanford Iran 2040 Project
An Academic Platform for Research on Iran's Long-Term Sustainable Development

Iran's Population Dynamics and Demographic Window of Opportunity

Farzaneh Roudi
Former Director of MENA Program at the Population Reference Bureau

Pooya Azadi*
Stanford Iran 2040 Project, Stanford University

Mohsen Mesgaran
Stanford Iran 2040 Project, Stanford University

Working Paper No. 4
October 2017

* Corresponding author

مورد بحث قرار گرفته است. متعاقباً، توزیع و ترکیب جمعیت در سطح استانی بررسی و در نهایت، به بیکاری و روند روبه‌افزایش جوانانی که به‌دنبال تحصیل فراتر از دبیرستان هستند، پرداخته و دستاوردهای آموزشی آینده ایرانیان را نیز پیش‌بینی نموده است.

قبل از ورود به بررسی و نقد گزارش پویایی جمعیت ایران و فرصت پنجره جمعیتی مناسب است نگاهی به خلاصه اجرایی گزارش به شرح زیر داشته باشیم:

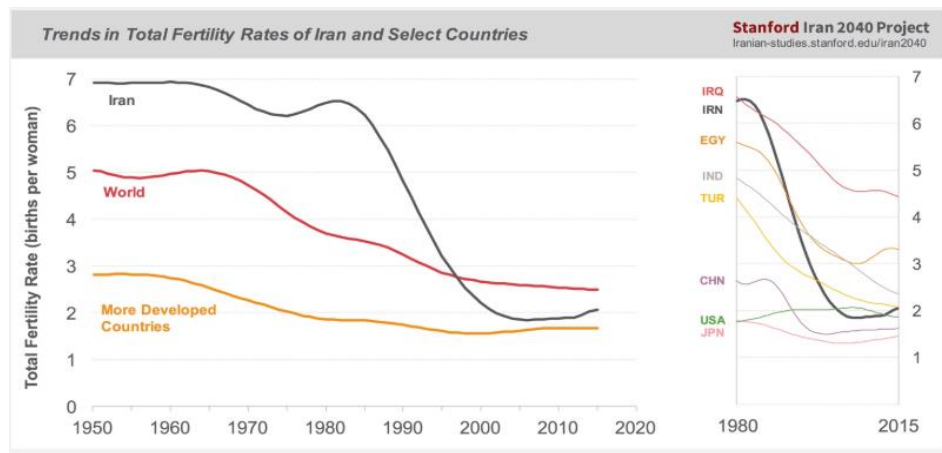
بر اساس سرشماری سال ۲۰۱۶ (۱۳۹۵ خورشیدی)، جمعیت ایران نزدیک به ۸۰ میلیون نفر رسید، درحالی‌که نرخ رشد آن به ۱/۲ درصد در سال کاهش یافت - نرخ‌ی شبیه به میانگین جهانی امروز - اما به‌طور قابل‌توجهی کمتر از اوج خود در چند دهه

قبل. بین سرشماری‌های سال ۱۹۷۶ و ۱۹۸۶ (۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵)، میانگین نرخ رشد سالانه جمعیت ایران ۳/۹ درصد (۳/۲ درصد از افزایش طبیعی و ۰/۷ درصد از مهاجرت خالص) بوده است که باعث شده جمعیت ایران از ۳۴ میلیون نفر به حدود ۵۰ میلیون نفر افزایش یابد. با این حال، یک دهه بعد، هنگامی که نتایج سرشماری سال ۱۹۹۶ میلادی (۱۳۷۵ خورشیدی)، به دلیل کاهش بی‌سابقه باروری، کاهش سریع نرخ رشد جمعیت را نشان داد، جهان شگفت زده شد. تنها در یک دوره ده‌ساله، نرخ باروری کل کشور از ۶/۲ تولد به ازای هر زن در سال ۱۹۸۶ میلادی (۱۳۶۵ خورشیدی) به ۲/۵ تولد برای هر زن در سال ۱۹۹۶ میلادی (۱۳۷۵ خورشیدی) کاهش یافت.

کاهش باروری در ایران، نه تنها به دلیل سرعت سریع خود، بلکه به دلیل نبود سیاست اجباری دولت^۱ (به عنوان مثال، سیاست تک فرزندی در چین) یا قانونی شدن سقط جنین (مثلاً ترکیه) برجسته است. میزان باروری کل (TFR) فعلی (۲۰۱۶ میلادی - ۱۳۹۵ خورشیدی) ایران بین ۲/۰ تا ۲/۱ فرزند برای هر زن تخمین زده می شود که نزدیک به سطح جایگزینی (یعنی ۲/۱ فرزند برای هر زن) است؛ اما بالاتر از میانگین باروری کل (TFR) برای کشورهای توسعه یافته تر است. کاهش باروری این کشور، تأثیر قابل توجهی بر ترکیب سنی آن داشته است. (به نقل از صفحه ۳ اصل گزارش).

نمودار ۱: روند نرخ باروری کل در ایران و کشورهای منتخب

نسبت کودکان (کمتر از ۱۵ سال) و سالمندان (۶۵ و بالاتر) به جمعیت در سن کار (سنین ۱۵ تا ۶۵) که به عنوان نسبت وابستگی سنی شناخته می شود، از ۰/۹۵ در سال ۱۹۹۰ میلادی (۱۳۶۹ خورشیدی) به ۰/۴۵ در سال ۲۰۰۵ میلادی (۱۳۸۴ خورشیدی) کاهش یافت. ایران در حال حاضر در میانه یک فرصت جمعیتی قرار دارد که حدود چهار دهه ادامه خواهد داشت، تا اینکه جمعیت در سن کار آن در اواسط دهه ۲۰۴۰ میلادی (۱۴۱۹ خورشیدی) کاهش یابد. قبل از اینکه سهم جمعیت در سن کار کاهش یابد و جمعیت پیرتر شود، باید از این فرصت استفاده کرد.

۱. هرچند سیاست های تنظیم خانواده در ایران نیز می تواند به عنوان یک سیاست اجباری در نظر گرفته شود، اما ماهیت اجبار آن با سیاست های اجباری در چین و ترکیه متفاوت است.

ایران بی‌سوادى را در میان جوانان کاهش داده و ظرفیت خود را برای آموزش عالی به میزان قابل توجهی افزایش داده است. تعداد کل دانشجویان ثبت‌نام شده در دانشگاه‌ها بین سال‌های ۲۰۰۶ میلادی (۲/۳ میلیون) و ۲۰۱۶ میلادی (۴/۳ میلیون) تقریباً دوبرابر شد که از این تعداد، تقریباً نیمی از ثبت‌نام دانشجویان در برنامه‌های آموزش عالی را زنان تشکیل داده‌اند.

پیش‌بینی می‌شود تا سال ۲۰۲۶ میلادی (۱۴۰۵ خورشیدی)، ایران تعداد زیادی از افراد با تحصیلات عالی را در خود جای دهد؛ درحالی‌که انتظار می‌رود، بیش از نیمی از افراد ۲۵ تا ۳۴ سال دارای مدرک لیسانس یا بالاتر باشند. اینکه آیا این روند مثبت در آموزش ایرانیان به رشد اقتصادی منجر خواهد شد یا خیر، به دلیل نرخ بالای بیکاری مزمن، در معرض ابهام است. در واقع، بازار کار فشرده، موتور محرک بسیاری از فارغ‌التحصیلان برای ادامه تحصیل فراتر از مدرک لیسانس خود بوده است. در ادامه این گزارش در ارتباط با پویایی جمعیت ایران و پنجره فرصت جمعیتی آمده است: در نیمه دوم قرن بیستم، ایران گذار جمعیتی خود را از مرگ‌ومیر بالا به پایین و با یک تأخیر زمانی، از باروری بالا به باروری پایین تکمیل کرد. این انتقال، ابتدا منجر به نرخ بالای رشد جمعیت شد که بعداً به دلیل کاهش سریع باروری، کند شد و باعث شد جمعیت به جایی برسد که اکنون شبیه یک شمشیر دو لبه است. از یک طرف، جمعیت به سرعت در حال گسترش، تقریباً با هر مشکلی که

1. Iran's Population Dynamics and Demographic Window of Opportunity - In the second half of the twentieth century, Iran completed its demographic transition from high to low mortality and, with a time lag, from high to low fertility. This transition first resulted in a high population growth rate which slowed later due to rapid fertility decline—causing the population to reach a point where it now resembles a two-edged sword. On the one hand, the rapidly expanding population has been linked to nearly every problem confronting the nation: unemployment, poverty, water scarcity, undernourishment, urban pollution, and the soaring domestic use of energy. On the other hand, the rise in the share of working-age population can potentially serve as a driver for economic growth and development (I. Pool, *Demographic Dividends*: -2007). The extent to which Iran can harness this transient opportunity primarily depends on its human capital endowment and the capacity of its economy for creating new employment. A sound understanding of current demographic trends is of vital importance to policies and programs concerning Iran's development in the long run.

ملت با آن مواجه است مرتبط است: بیکاری، فقر، کمبود آب، سوء تغذیه، آلودگی شهری و افزایش استفاده انرژی خانگی. از سوی دیگر، افزایش سهم جمعیت در سن کار، به طور بالقوه می تواند به عنوان محرکی برای رشد و توسعه اقتصادی باشد (I. Pool, Demographic Dividends: 2007). اینکه ایران تا چه حد می تواند از این فرصت گذرا استفاده کند، در درجه اول به سرمایه انسانی و ظرفیت اقتصاد آن برای ایجاد اشتغال جدید بستگی دارد.

درک درست از روندهای جمعیتی کنونی برای سیاست‌ها و برنامه‌های مربوط به توسعه ایران در بلندمدت اهمیت حیاتی دارد. این گزارش برای بهره برداری از سود جمعیتی آورده است: زمانی که نرخ باروری یک کشور کاهش می‌یابد، معمولاً یک دوره پنج دهه‌ای وجود دارد که طی آن نیروی کار آن با سرعت بیشتری نسبت به بقیه جمعیت آن رشد می‌کند (R. Lee, A. Mason, 2007) و امکان تخصیص منابع بیشتر برای سرمایه‌گذاری در توسعه اقتصادی را فراهم می‌کند. این به اصطلاح اولین سود جمعیتی، تنها می‌تواند یک پاداش گذرا به همراه داشته باشد؛ زیرا جمعیت، سالخورده‌تر می‌شود و در نهایت سهم آن از بزرگسالان در سن کار کاهش می‌یابد و به این ترتیب، کشورها، عموماً، تنها یک فرصت دارند تا از مزایای فرصت پنجره جمعیتی خود بهره ببرند. با این حال، اگر کارگران در اولین سود جمعیتی سرمایه‌گذاری کرده و برای بازنشستگی خود پس‌انداز کنند، دومین سود جمعیتی نیز ممکن است، پاداش اولیه را به دارایی‌های افزایش یافته و توسعه اقتصادی در بلندمدت تبدیل کند (I. Pool, Demographic Dividends: -2007)؛ و در انتها این گونه آورده است: شانس ایران برای

1. Harnessing Demographic Dividends - When a country's fertility rate falls, there is a period of typically five decades during which its labor force grows more rapidly than the rest of its population (R. Lee, A. Mason, 2007), allowing for allocation of more resources for investment in economic development. This so-called first demographic dividend can only yield a transitory bonus because the population grows older and eventually its share of working-age adults shrinks and, as such, countries generally have only one chance to reap the benefits of their demographic window of opportunity. However, a second demographic dividend is also possible should the workers during the first demographic dividend invest and save for their retirement, thereby transforming the initial bonus into increased assets and economic development in the longer term (I. Pool, Demographic Dividends: -2007).

بهره‌مندی از فرصت‌های جمعیتی خود در ایجاد هرچه سریع‌تر مشاغل ممکن-به‌ویژه مشاغل نیازمند تخصص و مهارت بالا و پردرآمد برای به‌کارگیری نیروی کار بزرگ و تحصیل‌کرده- خلاصه می‌شود. این نیروی کار می‌تواند موتور رشد اقتصادی ایران در آینده باشد، قبل از اینکه سهم جمعیت در سن کار آن کاهش یابد و جمعیت پیرتر شود.^۱

نقد و بررسی بخش جمعیت پروژه «ایران ۲۰۴۰ دانشگاه استنفورد»، تحت عنوان «پویایی جمعیت ایران و فرصت پنجره جمعیتی»

یکی از نقدهای اصلی به گزارش این است که مبنای تمام تجزیه و تحلیل‌ها و آینده‌نگری‌های انجام‌شده در ارتباط با روندهای گذشته و پیش‌بینی‌های آینده پویایی جمعیت ایران، به‌همراه سهم عوامل اصلی تعیین‌کننده آن (باروری، مرگ‌ومیر و مهاجرت) سرشماری سال ۱۳۹۵ و به‌ویژه پذیرش تثبیت باروری در سطح جایگزینی ۲/۱ فرزند برای هر زن است. پذیرش این پیش‌فرض غلط، انتقادهای اساسی ذیل را به‌همراه دارد:

پذیرش تثبیت نرخ باروری

اتکاء به تحلیل وضعیت جمعیت ایران بر مبنای سرشماری سال ۱۳۹۵ و پذیرش تثبیت نرخ باروری (TFR) در سطح جایگزینی (۲/۱) تولد برای هر زن) و تداوم آن برای پیش‌بینی‌های آینده جمعیتی ایران، درحال حاضر موضوعیت ندارد. جدول ۱، نرخ باروری و رشد جمعیت را از سال ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۲ نشان می‌دهد.

---

1. Iran's chance of benefiting from its demographic window of opportunity boils down to creating as many jobs as possible, as quickly as possible—especially skilled and high-paying jobs to employ its large and well-educated labor force. This workforce can become the engine of Iran's economic growth well into the future, before the share of its working-age population shrinks and the population grows older.

جدول ۱: نرخ باروری و نرخ رشد جمعیت طی سال‌های ۱۳۹۰-۱۴۰۲

Table 1: Fertility rate and population growth rate during the years 2011-2023

سال	نرخ باروری	نرخ رشد جمعیت
۱۳۹۰	۱/۷۹	۱/۲۹
۱۳۹۵	۲/۱۰	۱/۲۴
۱۳۹۷	۲/۰۹	۱/۲۰
۱۳۹۸	۱/۷۴	۰/۹۶
۱۳۹۹	۱/۶۵	۰/۷۲
۱۴۰۰	۱/۶۱	۰/۶۸
۱۴۰۱	۱/۶۰	۰/۷۷
۱۴۰۲	۱/۶۰	۰/۷۲

همان‌طورکه مشاهده می‌شود، نرخ باروری طی دهه اخیر فزاینده‌تر شده و از افزایش جزئی آن تا حدود ۲ فرزند به ازای هر زن در پنج سال منتهی به سرشماری سال ۱۳۹۵ و سپس کاهش آن به حدود ۱/۶ فرزند به ازای هر زن در سال ۱۴۰۲ را تجربه کرده است. نرخ رشد جمعیت نیز در این دهه سیر نزولی داشته و از ۱/۲۹ درصد در سال ۱۳۹۰ به حدود ۰/۷ درصد در سال ۱۴۰۲ تنزل یافته است. بنابراین، باتوجه به کاهش مستمر و شدید نرخ باروری در این دهه، فرض تثبیت نرخ باروری در سطح ۲/۱ فرزند (نرخ جایگزینی) فاقد اعتبار علمی است.

منابع و مطالعات مرجع

مرجع پذیرش تثبیت نرخ باروری در سطح جایگزینی و تداوم آن برای پیش‌بینی‌های آینده جمعیتی ایران در گزارش «ایران ۲۰۴۰ دانشگاه استنفورد»، مطالعات منتشر شده ذیل می‌باشند:

- ۱- تحولات باروری در ایران در چهار دهه اخیر به روش فرزندان خود.
  - ۲- ارزیابی روندهای اخیر باروری ایران با استفاده از روش نسبت‌های توالی زنده‌زایی.
  - ۳- باروری، ازدواج و تنظیم خانواده در ایران: پیامدهایی برای سیاست‌های آینده.
- این مطالعات، توسط محمدجلال عباسی شوازی، میمنت حسینی چاوشی و پیتر مک دولاند، به‌صورت مشترک، به شرح جدول ۲ نگارش شده‌اند.

جدول ۲: مقایسه مطالعات عباسی شووازی، پیتر مکدولاند و میمنت چاووشی

Table 2: Comparison of Abbasi-Shavazi's, M. j, McDonald, P., & Hosseini-Chavoshi, M. studies

سال	عنوان مقاله / گزارش	نویسندگان	نتیجه‌گیری
			در دوره ۵ ساله ۱۳۹۰-۱۳۸۵ میزان باروری کل در نقاط شهری ۱/۷ و در نقاط روستایی ۲/۳ ثبت شده و میزان باروری کل برای کل کشور در این دوره ۵ ساله ۱/۸ فرزند برآورد شده است. میزان باروری کل برای سال ۱۳۹۰ برای کل کشور و نقاط شهری و روستایی به ترتیب ۱/۷۵، ۱/۶۵ و ۲/۱۹ برآورد گردید. میزان باروری کل برای کل کشور برای سال ۱۳۸۹ که با استفاده از داده‌های دی - اچ - اس (MiDHS) به دست آمده است، نیز ۱/۷۷ فرزند می‌باشد. تشابه نتایج با استفاده از دو داده مستقل بیانگر اعتبار و صحت میزان های به دست آمده باروری از طریق روش فرزندان خود در این مطالعه می باشد.
۲۰۱۲	تحولات باروری در ایران در چهار دهه اخیر به روش فرزندان خود کارفرما: مرکز آمار ایران و صندوق جمعیت سازمان ملل (UNFPA)	عباسی شووازی و حسینی چاووشی و همکاران	
۲۰۱۵	ارزیابی روندهای اخیر باروری ایران با استفاده از روش نسبت‌های توالی زنده‌زایی	پیتر مک دولاند، عباسی شووازی، حسینی چاووشی و رشیدیان	In this paper we use data from the 2010 Iran Demographic and Health Survey to update estimates of fertility in Iran. Counter to our earlier speculation of falling fertility after 2000, we conclude that fertility in Iran was near-to-constant in the decade 2000-2010, and close to the replacement level.
۲۰۱۶	باروری، ازدواج و تنظیم خانواده در ایران: پیامدهایی برای سیاست‌های آینده	عباسی شووازی و پیتر مک دولاند	در مجموع، تجزیه و تحلیل دقیق الگوهای فرزندآوری از طریق مقایسه باروری‌های (TFR) حاصل از روش‌های فرزندان خود و روش نسبت‌های توالی زنده‌زایی در سال‌های اخیر نشان می‌دهد که باروری ایران در حدود ۱/۸ تا ۲/۰ فرزند باقی مانده است و هیچ نشانه‌ای از بحران باروری یا باروری بسیار پایین مشاهده نمی‌شود.
	Fertility, Marriage, and Family Planning in Iran: Implications for Future Policy		A comparison of the own-children estimates of fertility using the 2011 Census with the results of the parity progression ratios obtained from the 2010 Iran DHS in Figure 1 reveals that the reduction of fertility has slowed down and the TFR has been relatively stable around 1.8 to 2.0 children in the 2000s (McDonald et al. 2015).

در پاراگراف سوم، صفحه ۱۰ بخش جمعیت گزارش «ایران ۲۰۴۰ دانشگاه استنفورد» آمده است: باتوجه به آمار بالای موالید در چند سال گذشته^۱، به عنوان مثال، بیش از ۱/۵ میلیون تولد در سال، این احتمال وجود دارد که برخی از تحلیل‌های قبلی نرخ باروری مقطعی، تمایل نسل فعلی برای تولیدمثل را دست‌کم گرفته باشند. نرخ باروری ایران بر اساس سرشماری سال ۲۰۱۱ (۱۳۹۰) ۱/۸ گزارش شده است. در حالی که مک‌دونالد، عباسی شوازی و حسینی چاوشی (۲۰۱۵) و حسینی چاوشی، عباسی شوازی و مک‌دونالد (۲۰۱۶) با استفاده از روش‌ها و داده‌های جایگزین، نرخ باروری را بین ۱/۸ تا ۲/۰ فرزند به ازای هر زن گزارش کرده‌اند.^۲

عناوین و نتایج این سه مرجع، که در گزارش «ایران ۲۰۴۰ دانشگاه استنفورد» ملاک پیش‌بینی‌های جمعیتی قرار گرفته است، در جدول ۲ به اختصار آمده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود، در گزارش یکم (۲۰۱۲) نرخ باروری کل ایران ۱/۸ فرزند؛ در گزارش دوم (۲۰۱۵) ۲/۱ فرزند و در گزارش سوم (۲۰۱۶) نرخ باروری ۱/۸ تا ۲/۰ فرزند است.

ایجاد ابهام و طرح سؤال

با مقایسه این مطالعات، این سؤال در ذهن خطور می‌کند که چرا این سه مطالعه که دارای نویسندگان یکسانی هستند، نتایج متفاوتی را برای نرخ باروری کل ایران ارایه داده است؟

هر چند پاسخ دادن به این سؤال در ابتدا دشوار می‌نماید، اما مطالعه عمیق‌تر منابع مذکور تا حدودی می‌تواند این ابهام را برطرف نماید. برداشت این است که مطالعه دوم (۲۰۱۵) و سوم (۲۰۱۶) مخصوص نهادهای بین‌المللی و برای اهداف خاصی از جمله القاء تثبیت نرخ باروری و تهیه خوراک اطلاعاتی برای بازنگری پیش‌بینی‌های جمعیتی سازمان ملل در سال ۲۰۱۲ (۱۳۹۱ خورشیدی) تهیه

۱. از سال ۱۳۹۳ تا سال ۱۳۹۵.

2. However, given the high number of births in the past few years (i.e., more than 1.5 million per year), it is likely that some of the previous cross-sectional fertility rate analyses underestimated the tendency of the current generation for reproduction. Iran's TFR, calculated based on 2011 census, was reported at 1.8 [5] (while references [16, 17] have reported values between 1.8 and 2.0 using alternative methods and data).

شده است. مطلب زیر که برگرفته از مقالات مشترک آنهاست، این برداشت را تقویت می‌کند:^۱
«در سال ۲۰۱۱، بخش جمعیت سازمان ملل متحد چشم انداز جمعیت جهان را تحت عنوان تجدید نظر در سال ۲۰۱۰ منتشر کرد: در این گزارش، باروری ایران (TFR) از ۱/۹۶ فرزند به ازای هر زن در سال‌های ۲۰۰۵-۲۰۰۰، سطحی که با تحلیل عباسی شوازی و همکاران همخوانی دارد (۲۰۰۹)، به ۱/۷۷ فرزند به ازای هر زن در ۲۰۱۰-۲۰۰۵ و به ۱/۵۹ فرزند به ازای هر زن در ۲۰۱۵-۲۰۱۰ کاهش یافته است. سپس پیش‌بینی شد که تا سال‌های ۲۰۲۵ تا ۲۰۳۰ در سناریوی حد متوسط به ۱/۳۴ فرزند به ازای هر زن و در سناریوی حد پایین به سطح بسیار پایین ۰/۸۴ فرزند به ازای هر زن کاهش یابد. پیش‌بینی می‌شد که جمعیت ایران از ۷۴ میلیون نفر در سال ۲۰۱۰ به ۶۲/۱ میلیون نفر در سال ۲۱۰۰ میلادی بر اساس سناریوی حد متوسط و به ۳۱/۴ میلیون نفر بر اساس سناریوی حد پایین کاهش یابد. این اعداد تا حدی از نگرانی‌های موجود در مورد باروری پایین در بخش‌هایی از دولت محافظه‌کار آن زمان ایران حمایت می‌کرد و منجر به ارائه پیش‌نویس لایحه پروناتالیستی (موافق افزایش جمعیت) در مجلس ایران شد. پیش‌نویس لایحه، از جمله مواد متعدد دیگر، خواستار محدودیت برای اشتغال زنان و جوانان مجرد و تشویق زنان به ازدواج در اواخر نوجوانی بود. متعاقباً، بخش جمعیت سازمان ملل متحد برآوردها و پیش‌بینی‌های خود از باروری ایران در پیش‌بینی‌های

1. In 2011 the United Nations Population Division published its World Population Prospects: The 2010 Revision. In this report the Iranian TFR was estimated to have fallen from 1.96 in 2000–2005, a level consistent with the analysis of Abbasi-Shavazi et al. (2009), to 1.77 in 2005–2010 and to 1.59 in 2010–2015. It was then projected to fall to 1.34 by 2025–2030 in the medium variant projection and to an extraordinarily low ۰/۸۴ in the low variant projection (Figure 1). Iran's population was projected to fall from 74.0 million in 2010 to 62.1 million in 2100 according to the medium variant and to 31.4 million according to the low variant. These numbers provided some support to already existing concerns about low fertility in parts of the then conservative Iranian Government, leading to the introduction of a draft pronatalist bill in the Iranian parliament. The draft bill, among numerous other provisions, called for restrictions on the employment of women and young single people and inducements for women to marry in their late teens. Subsequently, the United Nations Population Division revised its estimates and projections of Iran's fertility in World Population Projections: The 2012 Revision, with fertility in the 21st century never falling below 1.83 in the medium variant (Figure 1). While the UN, in the light of more recent data, has revised its estimates upwards substantially, there are still claims that Iran's TFR was as low as 1.5 in 2011 (Erfani 2014).

جمعیت جهان را در بازبینی سال ۲۰۱۲ بر این مبنا که باروری در قرن بیست و یکم هرگز به کمتر از ۱/۸۳ فرزند به ازای هر زن در سناریوی متوسط نمی‌رسد، مورد تجدیدنظر قرار داد. درحالی‌که سازمان ملل، با توجه به داده‌های جدیدتر، برآوردهای خود را به‌طور قابل ملاحظه‌ای به سمت بالا اصلاح کرده است، هنوز هم ادعاهایی وجود دارد که باروری کل (TFR) ایران در سال ۲۰۱۱ به ۱/۵ فرزند به ازای هر زن رسیده است.» (Erfani 2014).

بنابراین، در نظر گرفتن سناریوی پیش‌بینی جمعیت سازمان ملل (تثبیت نرخ باروری ۲/۱ فرزند)، سناریوی درستی برای جمعیت ایران نیست؛ چرا که بر پایه فرض غلطی (تثبیت نرخ باروری ۲/۱ فرزند) طراحی شده است. این فرض غلط، کاهش مستمر و شدید نرخ باروری را که قابل پیش‌بینی نیز بود (محمودی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۵) نادیده گرفته است. محمودی و همکارانش در کتاب «شاخص‌های جمعیتی و آخرین وضعیت سیاست‌های جمعیتی»، چاپ سال ۱۳۹۵، آورده‌اند: نکته دیگر اینکه برخی کارشناسان (عباسی و همکاران، ۱۳۹۵: ۳۱) بر این باورند که «کشور به احتمال زیاد در دهه آینده با افزایش تعداد مولید روبرو خواهد شد». در این مورد می‌توان اذعان کرد که هر چند ممکن است که در یکی دو سال آینده هم با افزایش تولدها (البته با شیب کاهنده) مواجه شویم، اما بعد از آن، توان درونی جمعیت خالی می‌شود و به یک‌باره تعداد مولید و به تبع آن میزان باروری شروع به کاهش می‌کند.

بیش برآورد جمعیت ایران

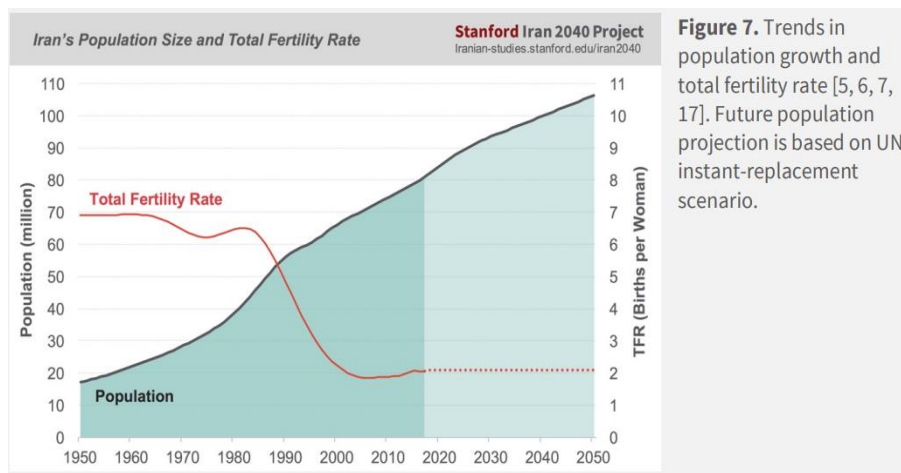
پذیرش این فرضیه نادرست، منجر به بیش برآورد جمعیت ایران می‌شود. در انتهای پاراگراف دوم در صفحه ۱۰ بخش جمعیت گزارش «ایران ۲۰۴۰ دانشگاه استنفورد» آمده است: تصمیم برای اجرای یک سیاست پروناتالیستی (سیاست‌های افزایش جمعیت) زودرس به نظر می‌رسد، و از یک تحلیل کل‌نگرتر سود می‌برد؛ به‌خصوص که داده‌های بیشتری در طول زمان در دسترس قرار می‌گیرد تا امکان تحلیل طولی باروری نسل جدید فراهم شود.^۱ طبق سناریوی پیش‌بینی جمعیت جایگزین فوری

1. Therefore, the decision to implement a pronatalist policy seems premature and would benefit from a more holistic analysis, particularly as more data will become available over time to allow for a longitudinal analysis of the fertility of the new generation.

(instant replacement) سازمان ملل (که در آن باروری در سطح جایگزینی ۲/۱ فرزند برای هر زن فرض می‌شود)، جمعیت ایران تا سال ۲۰۵۰ به ۱۰۷ میلیون نفر افزایش می‌یابد و سپس در دهه‌های بعد در حدود ۱۱۴ میلیون نفر تثبیت می‌شود (شکل ۷ به نقل از صفحه ۱۱ اصل گزارش).^۱ در ادامه گزارش آمده است: این برآورد نشان‌دهنده این واقعیت است که باروری بالای ایران در دهه‌های گذشته همچنان می‌تواند به رشد جمعیت آن شتاب دهد^۲ (به جدول ۱ نگاه کنید). در صورت تحقق سیاست پروناتالیستی جدید، ایران نه تنها می‌تواند جمعیت خود را تا قبل از سال ۲۰۴۰ (۱۴۱۹) به ۱۰۰ میلیون نفر برساند، بلکه می‌تواند حرکتی برای افزایش بیشتر جمعیت در دهه‌های بعدی ایجاد کند.^۳

نمودار ۲: اندازه جمعیت ایران و نرخ باروری کل

1. According to the UN instant replacement population projection scenario (where TFR is assumed to stay at the replacement level of 2.1 births per woman), the population of Iran will increase to 107 million by 2050 and then stabilize at around 114 million in the following decades (Figure 7).

۲. جدول ۱ خلاف این موضوع را نشان می‌دهد.

3. This estimate highlights the fact that Iran's high fertility of past decades could still give momentum to its population growth. If it materializes, Iran's new pronatalist policy not only could boost Iran's population to 100 million before 2040 but could also create momentum for further population increases in the following decades.

مقایسه آمارهای رسمی

با نگاهی به پیش‌بینی جمعیت ایران تا سال ۲۰۵۰ توسط مرکز آمار ایران که در جدول ۳ ملاحظه می‌شود، بیش‌برآوردی جمعیت ایران در گزارش «ایران ۲۰۴۰ دانشگاه استنفورد» قابل اثبات است.

Table No. 3: Forecast of the country's population in five-year periods from 2016 to 2050 with six scenarios of fertility assumption (thousands)

جدول ۳: پیش‌بینی جمعیت کشور در دوره‌های پنج‌ساله از سال ۱۳۹۵ تا افق ۱۴۳۰ با شش

سناریوی فروض باروری (هزار)

سناریوی اول (کاهش شیب ملایم باروری) ۱/۶	سناریوی دوم (جبران کاهش باروری پس از دوره کرونا و ادامه کاهش شیب ملایم باروری) ۱/۶	سناریوی سوم (ثبیت باروری) ۱/۷	سناریوی چهارم (کاهش باروری) ۱/۳	سناریوی پنجم (افزایش باروری) ۲/۱	سناریوی ششم (افزایش باروری) ۲/۵	شرح
۷۹۹۲۶	۷۹۹۲۶	۷۹۹۲۶	۷۹۹۲۶	۷۹۹۲۶	۷۹۹۲۶	۱۳۹۵
۸۴۰۵۵	۸۴۰۲۳	۸۴۰۲۰	۸۴۰۱۶	۸۴۰۲۳	۸۴۰۳۹	۱۴۰۰
۸۷۱۳۴	۸۶۹۱۱	۸۶۹۲۹	۸۶۷۸۳	۸۷۰۶۵	۸۷۲۸۱	۱۴۰۵
۸۹۵۸۰	۸۹۱۷۱	۸۹۲۷۳	۸۸۷۸۴	۸۹۷۲۱	۹۰۳۱۸	۱۴۱۰
۹۱۴۴۶	۹۱۰۰۱	۹۱۲۴۶	۹۰۲۰۸	۹۲۲۰۵	۹۳۳۷۰	۱۴۱۵
۹۲۸۳۸	۹۲۴۲۶	۹۲۸۷۱	۹۱۰۶۴	۹۴۵۶۱	۹۶۴۹۸	۱۴۲۰
۹۳۶۸۳	۹۳۲۴۱	۹۳۹۳۳	۹۱۱۵۴	۹۶۵۶۷	۹۹۵۱۸	۱۴۲۵
۹۳۶۳۲	۹۳۱۷۳	۹۴۱۶۰	۹۰۲۲۰	۹۷۹۶۸	۱۰۲۱۸۹	۱۴۳۰

سناریوی جبران کاهش باروری پس از دوره کرونا و ادامه کاهش شیب ملایم باروری تا ۱/۶ فرزند به ازای هر زن به‌عنوان سناریوی محتمل، جمعیت کل کشور را برای سال ۱۴۲۰ (۲۰۴۰) در حدود ۹۲/۸ میلیون نفر پیش‌بینی کرده است. در بدبینانه‌ترین سناریو، یعنی کاهش میزان باروری کل تا ۱/۳ فرزند به ازای هر زن، جمعیت در حدود ۹۱ میلیون نفر، و در خوشبینانه‌ترین حالت، یعنی افزایش میزان باروری کل تا ۲/۵ فرزند به ازای هر زن، جمعیت در حدود ۹۶/۴ میلیون نفر پیش‌بینی شده است.

سایر انتقادات

علاوه بر موارد فوق، برخی از نتیجه‌گیری‌های صورت گرفته در گزارش، صحیح به نظر نمی‌رسد. به‌عنوان مثال، در بخشی از گزارش ادعا شده که میزان بی‌سوادی در میان جوانان، کاهش یافته و تعداد کل دانشجویانی که در دانشگاه‌ها ثبت‌نام کرده‌اند، بین سال‌های ۲۰۱۶-۲۰۰۶ از ۲/۳ میلیون نفر به ۴/۳ میلیون نفر رسیده است. اما این روند مثبت در آموزش، نتوانسته منجر به رشد اقتصادی کشور شود. چنین نتیجه‌گیری‌هایی، بدون ارائه داده‌های معتبر، ارزش و اعتبار پژوهش را زیر سؤال می‌برد. گزارش کاملاً توصیفی است. همچنین بخشی از آمارهای صحیح ارائه شده در این گزارش، به کرات در گزارش‌ها و مقالات داخلی منعکس شده‌اند و در بانک‌های اطلاعاتی داخلی و خارجی و در اینترنت نیز قابل دسترس است. به‌طور کلی، نمی‌توان مزیت علمی به‌خصوصی برای گزارش استنفورد ۲۰۴۰ قائل شد.

بحث و نتیجه‌گیری

گزارش با در نظر گرفتن فرض تثبیت نرخ باروری در سطح جایگزینی ۲/۱ فرزند برای هر زن و بیش‌برآوردی جمعیت ایران برای دهه‌های آینده، به‌نوعی این‌گونه القا می‌کند که ما باید به پنجره جمعیتی و ایجاد اشتغال پردازیم و کاری به نرخ باروری نداشته باشیم. یعنی همین جوانان فعلی را به کار بگیریم و تعداد جوانان را با افزایش نرخ باروری، بیشتر نکنیم. این در حالی است که بر اساس گزارش سیاست‌های جمعیتی جهان سال ۲۰۲۱ سازمان ملل، بسیاری از کشورهای آسیایی که دارای باروری کل حول و حوش سطح جانشینی (۲/۱) هستند، سیاست‌های پروناتالیستی را در پیش گرفته‌اند؛ از جمله این کشورها می‌توان از ارمنستان با باروری کل ۱/۸، گرجستان با باروری کل ۲/۱، کویت با باروری کل ۲/۱، عربستان سعودی با باروری کل ۲/۳، ترکیه با باروری کل ۲/۱، قرقیزستان با باروری کل ۳/۰، و قزاقستان با باروری کل ۲/۳ نام برد. مشخص نیست نویسندگان با چه استدلالی ادعا نموده‌اند که اجرای سیاست‌های افزایش باروری در ایران زود هنگام است (World Population Policies, related to fertility 2021 Policies. United Nations) و اینکه اجرای سیاست‌های

پرونا تالیستی چه مغایرتی با سیاست‌های پنجره جمعیتی دارد. بنابراین می‌توان گفت: این یک اشتباه استراتژیک است. این دو مانع‌الجمع نیستند. ما هم می‌توانیم از فرصت پنجره جمعیتی استفاده کنیم و هم نرخ باروری را برای جلوگیری از سالمندی جمعیت افزایش دهیم. بدین معنی که برای جوانان فعلی شرایط اشتغال، مسکن، آموزش و به‌طور کلی رفاه مناسب ایجاد شود (استفاده از فرصت پنجره جمعیتی^۱) و از طرف دیگر با اصلاح سیاست‌های جمعیتی، زمینه افزایش نرخ باروری و پیشگیری از سالمند شدن جامعه (تا حد امکان) را فراهم آوریم.

دیگر اینکه؛ اگرچه گزارش «ایران ۲۰۴۰ استنفورد» به لحاظ دانشگاهی، ارزش افزوده علمی ندارد و آمارهای آن به کرات در منابع داخلی و خارجی مورد استفاده قرار گرفته است، لکن باید توجه داشت که گزارش کاملاً هدفدار و برای تأثیرگذاری بر تصمیمات کلان نظام و سازمان‌های بین‌المللی تهیه شده است.

لازم به ذکر است که تمامی محققان ایرانی که در خدمت این پروژه‌ها قرار گرفته‌اند، دارای سوءنیت سیاسی، جهت‌گیری‌های غیرملی و ضد وطن‌پرستانه نیستند. اما جهت‌گیری‌ها یا سوگیری برخی از آنها از جمله خانم فرزانه رودی فهیمی با نهادهای خاص در خارج از کشور با نگاهی به سوابق ایشان غیرقابل انکار است. خانم فرزانه رودی فهیمی، دانش‌آموخته جمعیت‌شناسی از دانشگاه جورج‌تاون آمریکا و مدیر برنامه خاورمیانه و شمال آفریقای دفتر مرجع جمعیتی آمریکا بوده است. ضمن اینکه، نتایج و تحلیل‌های آنها در گزارش بنیاد کارنگی (© 2017 Carnegie Endowment for International Peace) تحت عنوان «ایران در حال گذار، پیامدهای تغییر جمعیت‌شناسی جمهوری اسلامی^۲» منعکس و از رودی فهیمی^۳ نیز تشکر شده است. بنیاد کارنگی یکی از تأثیرگذارترین بنیادهای ایالات متحده آمریکا است (پیوست).

۱. هرچند استفاده از فرصت پنجره جمعیتی - حرکت به سوی توسعه - تشدیدکننده کاهش باروری می‌باشد.

2. **IRAN IN TRANSITION** - The Implications of the Islamic Republic's Changing Demographics

3. The authors thank Michele Dunne, Richard Jackson, Peter McDonald, Farzaneh Roudi, and Mayss al-Alami for their helpful feedback in reviewing earlier drafts of this paper, as well as Ryan DeVries and the Carnegie editorial team for their outstanding support and patience.

پیوست

خلاصه گزارش بنیاد کارنگی در ارتباط با پیامدهای تغییر جمعیت‌شناسی جمهوری اسلامی برای سیاست‌گذاران ایالات متحده^۱

علی‌رغم غیرقابل پیش‌بینی بودن مسیر آینده ایران، گذار جمعیتی کشور حداقل یک پیامد مهم برای سیاست‌گذاران ایالات متحده دارد: با از بین رفتن برآمدگی جمعیت جوان ایران، احتمالاً جامعه‌ای بالغ‌تر با ذائقه‌ای کمتر و کمتر پرخطر برای رویارویی‌های خشونت‌آمیز با رژیم به وجود می‌آید. به عبارت دیگر، در سال‌ها و دهه‌های آینده، تغییرات سیاسی در جمهوری اسلامی کمتر از یک خیزش مردمی به سبک بهار عربی ناشی می‌شود و احتمالاً توسط یک جنبش اصلاح‌طلبانه مورد حمایت مردمی از درون نظام هدایت می‌شود.

در طول چند دهه گذشته، سیاست ایالات متحده در قبال ایران بین تلاش برای تغییر رفتار ایران و تمایل برای تغییر رژیم ایران تغییر کرده است. در حالی که رئیس‌جمهور سابق، باراک اوباما، و دولت او بر مورد اول تمرکز داشتند، رئیس‌جمهور دونالد ترامپ و بیانیه‌های عمومی دولت او نشان‌دهنده ترجیح دومی است. با این حال، واقعیت این است که ماهیت رژیم ایران احتمالاً بسیار کندتر از آنچه واشنگتن می‌خواهد یا خواسته تغییر می‌کند. در سال ۱۹۷۹، جمعیت جوان ایرانی، انقلاب بدون دموکراسی را تجربه کردند. امروز و در آینده، جامعه ایرانی بالغ‌تر به‌طور فزاینده‌ای آرزوی دموکراسی بدون انقلاب را دارد.

---

1. Despite the unpredictability of Iran's future trajectory, the country's demographic transition has at least one important implication for U.S. policymakers: as the bulge in Iran's youth population dissipates, it is likely to yield a more mature society with less and less of a taste for risky, violent confrontations with the regime. In other words, in the coming years and decades, political change in the Islamic Republic is less likely to come from an Arab Spring-style popular uprising, and more likely to be driven by a popularly supported reformer from within the system. Over the last several decades, U.S. policy toward Iran has veered between attempts to change Iranian behavior and a desire to change the Iranian regime. While former president Barack Obama and his administration focused on the former, President Donald Trump and his administration's public statements reflect a preference for the latter. The reality, however, is that the nature of the Iranian regime will likely change much slower than Washington desires or demands. In 1979, a young Iranian population experienced a revolution without democracy; today and in the future, a more mature Iranian society increasingly aspires for democracy without a revolution.

منابع

- محمودی، محمدجواد، اسحاقی، محمد، و شجاعی جواد (۱۳۹۵). شاخص‌های جمعیتی و آخرین وضعیت سیاست‌های جمعیتی. تهران: انتشارات دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- عباسی شوازی، محمدجلال، و دیگران (۱۳۹۵). بررسی تحولات و وضعیت جمعیت در جمهوری اسلامی ایران، تهران: مؤسسه مطالعات و مدیریت جامع و تخصصی جمعیت کشور.
- Erfani, A. (2014). Low fertility intention in Tehran, Iran: The role of attitudes, norms and perceived behavioral control. Paper presented to the 2014 Annual Meeting of the Population Association of America, Boston, MA, May 1–3. <https://paa2014.populationassociation.org/>
- Pool I. (2007). Demographic Dividends: Determinants of Development or Merely Windows of Opportunity? Oxford Institute of Aging, no. 7, 28–35. https://www.ageing.ox.ac.uk/files/ageing_horizons_7_pool_fd.pdf
- Statistical Center of Iran (2017). <https://amar.org.ir/>
- Abbasi-Shavazi, M., McDonald, P., & Hosseini-Chavoshi, M. (2009). The fertility transition in Iran: Revolution and reproduction. Dordrecht: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-90-481-3198-3>
- McDonald, P., Hosseini-Chavoshi, M., Abbasi-Shavazi, M.J. & Rashidian, A. (2015). An Assessment of Recent Iranian Fertility Trends Using Parity Progression Ratios. Demographic Research, 32, 1581–1602. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2015.32.58>
- Hosseini-Chavoshi, M., Abbasi-Shavazi, M.J., & McDonald, P. (2016). Fertility, Marriage, and Family Planning in Iran: Implications for Future Policy. Population Horizon, 13(1), 1-10. <https://sciendo.com/article/10.1515/pophzn-2016-0005>
- R. Lee, & Mason, A. (2006). What Is the Demographic Dividend? Finance and Development, International Monetary Fund (IMF), 43(3). <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2006/09/basics.htm>
- Roudi, F., Azadi, P. & Mesgaran, M. (2017). Iran's Population Dynamics and Demographic Window of Opportunity. Working Paper 4, Stanford Iran 2040 Project, Stanford University, October 2017. <https://iranian-studies.stanford.edu/iran-2040-project/publications/irans-population-dynamics-and-demographic-window-opportunity>